

Το Δικαστήριο εορτάζει την επέτειο των 20 ετών από την προσχώρηση 10 κρατών στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μια νέα συνταγματική στιγμή για την Ευρώπη

Την 1η Μαΐου 2004 προσχώρησαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση δέκα νέα κράτη μέλη: η Τσεχική Δημοκρατία, η Εσθονία, η Κύπρος, η Λεττονία, η Λιθουανία, η Ουγγαρία, η Μάλτα, η Πολωνία, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη διεύρυνση στην ιστορία της Ένωσης τόσο από πλευράς πληθυσμού όσο και από πλευράς αριθμού κρατών μελών. Επιπλέον, με την προσχώρηση αυτή ο κοινός νομικός χώρος της Ένωσης εμπλουτίστηκε με μια πληθώρα εθνικών, ιστορικών και νομικών παραδόσεων και πολιτισμών. Δεδομένου, αφενός, του βαθμού ολοκλήρωσης που είχε επιτύχει η Ένωση έως το 2004 και, αφετέρου, της ποικιλομορφίας που αντιπροσώπευαν τα δέκα νέα κράτη μέλη, επρόκειτο για μια στιγμή ιδιαίτερα σημαντική. Μπορεί ευλόγως να ειπωθεί ότι η διεύρυνση του 2004 αποτελεί μια συνταγματική στιγμή, μια ιδιαίτερα σημαντική τομή, με κύριο χαρακτηριστικό την ενοποίηση της Ανατολικής και της Δυτικής Ευρώπης σε ένα κοινό συνταγματικό εγχείρημα. Οι αξίες και οι αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης επεκτάθηκαν σε χώρες της Ευρώπης με πολύπλοκο ιστορικό παρελθόν. Τα δέκα νέα κράτη μέλη προσχώρησαν στην Ένωση με ιδιαίτερη αποφασιστικότητα και ελπίδα για ελευθερία, δικαιοσύνη και ευημερία, ωστόσο η αποφασιστικότητά τους αυτή επρόκειτο να δοκιμαστεί από πολύ σημαντικές προκλήσεις.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται στην καλόπιστη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και στην υπεροχή του ενωσιακού δικαίου. Αναγνωρίζει επίσης τη συμβολή της διαφόρων εθνικών παραδόσεων στο κοινό εγχείρημα. Στην αιτιολογική σκέψη 6 του προοιμίου της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση διατυπώνεται η επιθυμία για «βαθύτερες σχέσεις αλληλεγγύης μεταξύ των λαών» καθώς και για σεβασμό προς «την ιστορία, τον πολιτισμό και τις παραδόσεις τους».

Το συνέδριο αυτό, το οποίο διοργανώνεται για τον εορτασμό της 20ής επετείου από τη διεύρυνση, επιδιώκει να διερευνήσει τη συμβολή της διεύρυνσης στην προώθηση του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Συνέβαλε η διεύρυνση στη μεγαλύτερη ενοποίηση του δικαίου της Ένωσης καθώς και στην περαιτέρω ρύθμιση τομέων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Ένωσης; Ή μήπως, αντιθέτως, η διεύρυνση δημιούργησε νέα εμπόδια στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης; Ποια διδάγματα αντλούμε, 20 χρόνια μετά, όσον αφορά την επέκταση και την

εμβάθυνση του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης; Συνέβαλε η διεύρυνση αυτή, η μεγαλύτερη στην ιστορία της Ένωσης, με τις επιτυχίες της και τις δυσχέρειές της, στην ισχυροποίηση της Ένωσης των Ευρωπαίων πολιτών;

Στο πλαίσιο αυτό, το συνέδριο θα επικεντρωθεί σε τρία διαφορετικά θέματα.

Πρώτη συνεδρίαση: *Το ιστορικό της μεγαλύτερης διεύρυνσης στην ιστορία της Ένωσης*

Μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, φρέσκος άνεμος άρχισε να πνέει σε όλη την Ευρώπη. Σχεδόν αμέσως, κράτη της Ανατολικής και της Νότιας Ευρώπης, ιδίως εκείνα που είχαν απελευθερωθεί από τα δεσμά του ολοκληρωτισμού, εξέφρασαν emphaticά την επιθυμία τους να ενταχθούν στην κοινή εσωτερική αγορά, η οποία βασιζόταν στις τέσσερις οικονομικές ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και στον θεμιτό ανταγωνισμό. Ενόψει της διεύρυνσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση (τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα) έθεσε ορισμένα κριτήρια τα οποία θα έπρεπε να πληρούν τα κράτη που επιθυμούσαν να ενταχθούν. Τα κριτήρια αυτά (γνωστά ως κριτήρια της Κοπεγχάγης) θεσπίστηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993 και ενισχύθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης το 1995. Τέθηκε έτσι σε κίνηση μια από τις μεγαλύτερες μεταρρυθμιστικές διαδικασίες –ένα τεράστιο εργοτάξιο– στο πλαίσιο της οποίας τα κράτη μέλη που επιθυμούσαν την ένταξη δεσμεύονταν να εξασφαλίσουν «(1) σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα του ανθρώπου και τον σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων· (2) λειτουργούσα οικονομία της αγοράς και ικανότητα αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πιέσεων και των δυνάμεων της αγοράς στο πλαίσιο της ΕΕ· (3) ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας να εφαρμόζουν αποτελεσματικά τους κανόνες, τα πρότυπα και τις πολιτικές που αποτελούν το σύνολο της νομοθεσίας της ΕΕ (το κερτημένο), και προσήλωση στους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης».

Πέραν του εκτεταμένου νομοθετικού και θεσμικού έργου που διεκπεραιώθηκε από τα κράτη που επιδίωκαν την ένταξη, η μεταρρυθμιστική διαδικασία απαιτούσε επίσης μια ριζική μεταβολή αντιλήψεων των λαών στα κράτη αυτά. 20 χρόνια αργότερα, στην υπόθεση C-896/19, *Repubblika*¹, το Δικαστήριο διατύπωσε την αρχή ότι τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να μεριμνούν ώστε να αποτρέπεται οποιασδήποτε μορφής αποδυνάμωση του κράτους δικαίου. Κατά την πρώτη

¹ Απόφαση της 20ής Απριλίου 2021, *Repubblika*, C-896/19, EU:C:2021:311, σκέψη 64.

συνεδρίαση θα εξεταστούν οι προκλήσεις της διεύρυνσης του 2004 καθώς και η συμβολή των δέκα νέων κρατών μελών στην ανάπτυξη του δικαίου της Ένωσης κατά τη διάρκεια των 20 τελευταίων ετών, στοιχία τα οποία υπογραμμίζουν πόσο σημαντικό είναι να βρίσκεται η προστασία των κοινών αξιών στο επίκεντρο κάθε σταδίου του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Δεύτερη συνεδρίαση: Οι κοινές ευρωπαϊκές αξίες

Κατά τη δεύτερη συνεδρίαση, θα εξεταστεί η συμβολή της διεύρυνσης του 2004 στην ανάπτυξη της Ένωσης ως «Ένωσης αξιών». Οι αξίες που διατυπώνονται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κοινό κτήμα για τους Ευρωπαίους πολίτες, καθώς αποτελούν μέρος της κοινής τους κληρονομιάς. Καθορίζουν την «ίδια την ταυτότητα της Ένωσης ως κοινής έννομης τάξης»². Η ταυτότητα αυτή δεν διαμορφώθηκε απλώς με την ενσωμάτωση στην εν λόγω έννομη τάξη στοιχείων που παραδοσιακά αποτελούν μέρος της εθνικής ταυτότητας, όπως η γλώσσα, η ιστορία, η παράδοση. Οι Ευρωπαίοι μπορεί να μιλούμε διαφορετικές γλώσσες, να έχουμε διαφορετικές πεποιθήσεις ή ιδέες όσον αφορά τη σημασία της οικογένειας, πλην όμως, ως Ευρωπαίοι, έχουμε κοινή την αίσθηση του ανήκειν σε μια κοινότητα αξιών. Ουσιώδες στοιχείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα είναι η κοινή αντίληψη μεταξύ των Ευρωπαίων ότι δεν επιτρέπεται η κρατούσα πολιτική πλειοψηφία να θεσπίζει δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος των μειονοτήτων, ότι η πολιτική εξουσία πρέπει να έχει δικαιοκρατικό και όχι προσωποπαγή χαρακτήρα και ότι πρέπει να απολαμβάνουμε μια ιδιωτική σφαίρα αυτοδιάθεσης, ελεύθερη από δημόσιες παρεμβάσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, η δεύτερη ομάδα ομιλητών θα εξετάσει ενδελεχώς τις αξίες που διατυπώνονται στο άρθρο 2 και θα ασχοληθεί ειδικότερα με τα εξής ζητήματα: Ποια η νομική φύση των αξιών αυτών; Ποια η σχέση μεταξύ των εν λόγω αξιών και των θεμελιωδών αρχών του ενωσιακού δικαίου, όπως είναι η αρχή της υπεροχής, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, της αποτελεσματικότητας και της καλόπιστης συνεργασίας; Ποιος ο ρόλος των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης και των εθνικών δικαστηρίων για την εμπέδωση των αξιών αυτών; Αφήνουν οι αρχές αυτές περιθώριο για εθνική πολυμορφία; Πώς αλληλοεπιδρούν οι ενωσιακές αξίες και η υποχρέωση σεβασμού της εθνικής ταυτότητας των κρατών μελών;

² Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 232.

Τρίτη συνεδρίαση: Οι οικονομικοί κανόνες της Ένωσης

Όπως τονίζεται στα κριτήρια της Κοπεγχάγης, η οικονομική ολοκλήρωση αποτελεί συγχρόνως στόχο και πρόκληση για τα νέα κράτη μέλη. Η διασφάλιση της σύγκλισης μεταξύ των οικονομιών των νέων κρατών μελών και των υπολοίπων κρατών μελών της Ένωσης και η συμμόρφωση με τους ενωσιακούς οικονομικούς κανόνες είχε πράγματι κεφαλαιώδη σημασία για την πρόοδο της πολιτικής ολοκλήρωσης και απαίτησε μεγάλης εμβέλειας μεταρρυθμίσεις.

Τα χρηματοοικονομικά οφέλη από την ένταξη αποτελέσαν την κινητήρια δύναμη για πολλές από τις μεταρρυθμίσεις αυτές τόσο επί της ουσίας όσο και σε θεσμικό επίπεδο. Αφενός, η ενωσιακή χρηματοδότηση διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο για τις εν λόγω μεταρρυθμίσεις, προκειμένου δε να διασφαλιστεί η τήρηση των «κανόνων του παιχνιδιού» και ο σεβασμός του κράτους δικαίου από τα κράτη μέλη, θεσπίστηκαν μηχανισμοί αιρεσιμότητας σε διάφορους τομείς του δικαίου.

Αφετέρου, το δίκαιο του ανταγωνισμού και η νομοθεσία σε επιμέρους τομείς (όπως είναι ο κλάδος των δικτύων και ο τραπεζικός κλάδος) ήταν απαραίτητο να εφαρμοστούν στα νέα κράτη μέλη, συχνά κατά τρόπο αποκεντρωμένο –όπως, π.χ., με τον κανονισμό 1/2003 για το δίκαιο του ανταγωνισμού–, όπερ συνεπαγόταν την ανάθεση εξουσιών σε νέες αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ή ρυθμιστικές αρχές.

Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της τρίτης συνεδρίασης, η οποία θα επικεντρωθεί σε τρία επιμέρους θέματα, είναι να διερευνηθεί με ποιον τρόπο το ενωσιακό δίκαιο εξασφάλισε, κατά τα 20 τελευταία έτη, υπό την εποπτεία των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης, τη συνοχή και τη σύγκλιση των οικονομιών των κρατών μελών της Ένωσης και ιδίως των νέων κρατών μελών, ειδικότερα δε:

- Όσον αφορά την ενωσιακή χρηματοδότηση, πώς οι προϋποθέσεις στήριξης από τα διαθρωπτικά ταμεία συνέβαλαν στην επίτευξη της σύγκλισης και στην αλληλεγγύη μεταξύ παλαιών και νέων κρατών μελών; Πώς υλοποίησαν τα νέα κράτη μέλη την υποχρέωση καταπολέμησης της απάτης και της διαφθοράς;
- Όσον αφορά τους οικονομικούς κανόνες της Ένωσης, πώς συνέβαλαν το δίκαιο του ανταγωνισμού και το δίκαιο των κρατικών ενισχύσεων στον εκσυγχρονισμό των οικονομιών των νέων κρατών μελών και στην επίτευξη της επί ίσοις όροις δραστηριοποίησης στην εσωτερική αγορά; Ποια βήματα απαιτήθηκαν ούτως ώστε να συσταθούν ανεξάρτητες και αποτελεσματικές αρμόδιες για τον ανταγωνισμό και ρυθμιστικές αρχές; Πώς εξελίσσεται, 20 χρόνια μετά τη διεύρυνση, η συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των εθνικών αρχών και ποιες είναι οι τωρινές προκλήσεις; Ποια είναι η έκταση του δικαστικού ελέγχου που ασκούν τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης επί της

λειτουργίας και επί των αποφάσεων των αρμοδίων για τον ανταγωνισμό και των ρυθμιστικών αρχών;

- Ποιον ρόλο διαδραμάτισαν τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης, εκδικάζοντας είτε προδικαστικές παραπομπές είτε ευθείες προσφυγές σε υποθέσεις χρηματοδότησης, ανταγωνισμού ή οικονομικής ρύθμισης, για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής συνεργασίας μεταξύ της Επιτροπής, των εθνικών δικαστηρίων και των εθνικών ρυθμιστικών αρχών, χωρίς να θίγονται οι αντίστοιχες αρμοδιότητες;